

IVAN KUKULJEVIĆ SAKCINSKI - SKUPLJAČ UMJETNINA

MARINA BREGOVAC PISK

Ivan Kukuljević Sakcinski¹ (Varaždin, 1816.

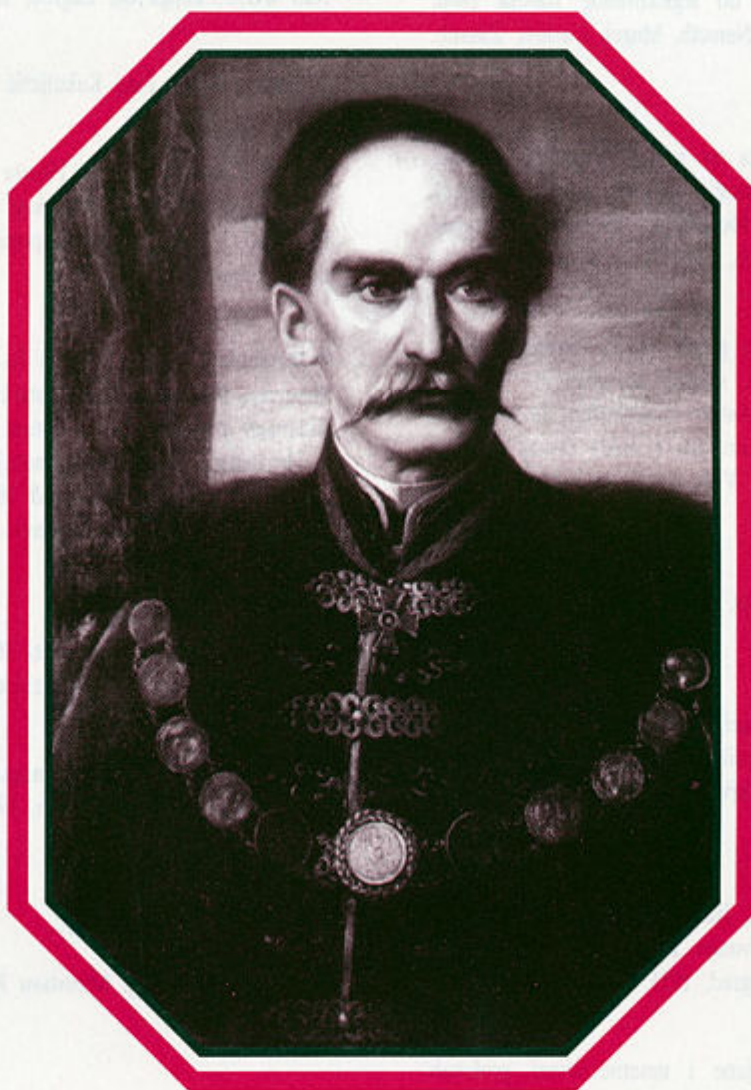
- Puhakovec, 1889.), izuzetna pojava druge polovice 19. stoljeća, zanimao se, uz politiku, za sve što može na bilo koji način biti povezano s prošlošću; bavio se poviješću, poviješću umjetnosti, arhivskim i književnim radom. Skupljao je, uz arhivsku građu, i umjetnine, stvorivši tijekom godina pozamašnu zbirku djela značajnih za hrvatsku kulturnu i likovnu povijest.

Godine 1867. Kukuljević je dio zbirke slika bio ponudio na prodaju Jugoslaven-skoj akademiji, koja je tada upravljala

Narodnim muzejom. Na žalost, Akade-mija nije imala sredstava za otkup zbi-rke², pa su slike ostale u obitelji. Tijekom godina Kukuljević je neka djela poklonio Narodnome muzeju i Strossmayerovoj galeriji, a neka su otkupljena od njegove obitelji za muzejsku zbirku. Za vrijeme Drugoga svjetskoga rata u obiteljskom dvorcu Ivancu stradao je veći dio

Kukuljevićeve ostavštine, s njim i slike. Popisi "Slika mastima" koji se čuvaju u Arhivu HAZU u Zagrebu pod si-gnaturom XV 23/D II 3, stoga su jedini sigurni pokazatelj širine Kukuljevićeve skupljačke djelatnosti. Samo jedan od pet popisa je datiran, i to sa 1. 8. 1859. godine. Tri popisa pisana su na njemačkom a dva na hrvatskom jeziku, uglavnom prema istoj shemi:

rubrika s oznakom rednog broja, potom što slika prikazuje, tko ju je naslikao ili iz čije je škole autor, i, naposljetku, mjesto kupnje.

*Ivan Kukuljević Sakcinski,
slikao Albert Moses*

Čini se da je najveći dio zbirke slika Kukuljević prikupio u razdoblju od 1850. do početka sedamdesetih godina, tj. u vrijeme kada je putovao po čitavoj Hrvatskoj. Tako o putovanju 1854. godine piše Kukuljevićev biograf Smičiklas: "Na ovom putu obišao je sva znatnija mjesta hrvatska do mora, krenuo na kvarnerske otoke, prošao u Zadar i dalmatinsko Zagorje, skrenuo opet u Primorje i dospio tek do Poljica. Donese kući preko stotinu listina iz najstarije dobe, što u originalu što u prepisima, donese do dvije stotine hrvatskih listina, donese podataka za 150 umjetnika dalmatinskih, donese 40 rukopisa hrvatskih, 50 latinskih knjiga novaca itd."³ Količina prikupljenih predmeta najbolje govori o njegovu skupljačkom žaru; zasigurno je uz arhivsku građu prikupljao i umjetnička djela.

Kukuljević se bavio i životopisima umjetnika; od 1858. do 1860. godine izdao je niz sveščića prvoga biografskoga leksikona umjetnika u nas - "Slovník umjetnikah jugoslavenskih", koji je, na žalost, ostao nedovršen. Temelj za taj rad postavio je Kukuljević još 1840. godine izradivši abecedni popis umjetnika pod naslovom "Gradja za istoriju umetnosti u deržavah ilirskih".⁴ Imajući pred očima i taj dio njegova rada, postaje nešto jasniji i kriterij prikupljanja likovnih djela: svjestan da su u svim vremenima na cijeni inozemni slikari (naročito talijanski umjetnici, potom sjevernjaci) skuplja ih, ali svoju zbirku kompletira djelima domaćih majstora i onih stranaca koji su svoj trag

ostavili na ovim prostorima. U sačuvanim popisima spominje se niz poznatih talijanskih slikara: Jacopo Palma, Sassoferrato, Guercino, Domenichino, Viviani, Correggio, Guaranda, Salvatore Rosa, Spagnoletto, Markantonio Raimondi, Guido Reni i drugi. I sjevernjačke škole bile su u njegovoj zbirci dobro zastupljene: Paul Potter, Gerhard Terborch, Adrien van Utrecht, Melchior de Hondecoeter, David Teniers, Lucas Cranach, Albrecht Dürer... Budući da se danas za najveći dio slika tih poznatih imena europske likovne povijesti ne zna gdje su, nije moguće provjeriti njihovo autorstvo. Ukoliko iz opreza ne povjerujemo Kukuljeviću - skupljaču, te pripišemo ta djela školama navedenih slikara, popis je i takav vrlo impresivan.

Za nas najzanimljiviji dio popisa svakako se odnosi na djela naših umjetnika i umjetnika koji su djelovali na našim prostorima: djela Julija Klovića, Andrije Medulića, Tripuna Kokolje, Vjekoslava Karasa, nekoliko slika Ivana Zachea, Stephana Dorffmeistera, Luke Markgrafa, Matevža Langusa...

Uz njemu dobro poznate stare majstore koje je proučavao "uživo" na putovanjima po Dalmaciji (a pri tome i skupljao) - Tripuna Kokolju, Andriju Medulića i Julija Klovića, skupljao je i djela živućih umjetnika. U Zadru je na svojim putovanjima upoznao slikara Francesca Salghetti-Driolija (1811.-1877.), te tom prilikom nabavio njegovu kopiju Giottova *Krista na Maslinskoj gori*.

Autoportret na papiru Julija Klovića (1498.-

1578.) pojavljuje se na oba hrvatska popisa. Kukuljević ga je vjerojatno nabavio u vremenu nakon 1852. godine; naime, u njegovu djelu "Leben des G. Julius Clovio", tiskanom u Zagrebu 1852. godine, nalazi se litografski portret Klovića, a u istoj knjizi na str. 76 popis Klovićevih djela koja se čuvaju u Zagrebu: *Spodoba žene uvijene u ogrtač* i *Nevjerni Toma pred Isusom* - oba crteža u Kukuljevićevoj zbirci, ali nema spomena *Autoportretu*. Godine 1878. Kukuljević je u nakladi Matice hrvatske izdao knjižicu "Jure Glović prozvan Julijo Klovio hrvatski sitnoslikar". U popisu tada poznatih Klovićevih djela uz navedena dva crteža navodi i treće djelo u svojoj zbirci - *Ganimed od Jupitra ugrabljen*.⁵ U istom popisu navodi se u Beču "Podobje Klovićevo. U zbirci Ambrazkoj."; za razliku od prvog djela o Kloviću objavljenog 1852. godine, u kojem je prilično stereotipna litografija Klovića, u ovom djelu nalazimo reprodukciju vrlo kvalitetnoga ovalnoga portretnog poprsja majstora. Godine 1889. Kukuljević je Strossmayerovoj galeriji u Zagrebu poklonio Klovićev *Autoportret* (zapravo kopiju po *Autoportretu*) i *Otmicu Ganimedu* (*Ganimed od Jupitra ugrabljen*).⁶

U svih pet Kukuljevićevih popisa nalazi se i djelo Andrije Medulića (oko 1500.-1563.), *Božica Clio*. U Hrvatskoj je sačuvano samo nekoliko djela ovoga umjetnika, pa je velika šteta da ne znamo današnje mjesto čuvanja toga djela.

Niti za jedno djelo Tripuna Kokolje (1661.-1713.) koje nalazimo na popisu ne zna se današnje mjesto čuvanja: to su *Auto-*

portret, Sv. Ivan Krstitelj, Sv. Josip s malim Isusom, Sv. Franjo prekrštenih ruku i jedna slika nepoznate teme, sve nabavljene u Perastu. Jedna od ilustracija u Kukuljevićevu "Slovníku umjetnikah jugoslavenskih" (Zagreb, 1858.) je lik Tripuna Kokolje; možda je *Autoportret* iz Kukuljevićeve zbirke bio poslužio litografu Jovanoviću za prikaz umjetnika?⁷

Na popisu zbirke slika nalaze se *portreti Lucije i Matije Degoriczije*. Djela su nepoznatoga domaćega slikara, nastala u drugoj polovici 18. stoljeća. Kukuljević u popisu navodi da su djela Luke Markgrafa (+1704.), slikara čija nam je godina smrti poznata, te kao autor ta dva *portreta Degoriczija* ne dolazi u obzir.⁸ Oba portreta nalaze se danas u zbirci slika HPM-a.

Portret biskupa *Nikole Bedekovića* koji je Kukuljević nabavio u Varaždinu, rad je nepoznatoga odličnoga pavlinskoga slikara; danas se nalazi u zbirci slika HPM-a.⁹ Portret biskupa *Emerika Esterhazyja* od Franza Cajetana iz 1797. na popisu je; Kukuljević ga je darovao Narodnome muzeju¹⁰, pa je danas portret u HPM-u.¹¹ Portret dubrovačkoga *vlastelina iz porodice Buča*, prema popisu nabavljen u Dubrovniku, po svojoj je prilikom *portret Ivana Gundulića*; također se nalazi u HPM-u. Stephan Dorffmeister (1729.-1791.), izuzetan mađarski slikar velikaških portreta, zastupljen je na Kukuljevićevu popisu portretom biskupa *Adama Patačića*, danas u HPM-u.¹²

Od Ivana Squarcine (1825.-1891.) Kukuljević je u Makarskoj nabavio portret kanonika

Ivana Matulića, rano slikarovo djelo. Najvjerojatnije je u istoj obitelji bio nabavio i portret *Regine Drašković* od Johanna

Donata iz 1789. godine, čije nam je mjesto čuvanja danas, na žalost, nepoznato. Portret Matulića nalazi se u HPM-

Trifun Kokolja, litografirao *Anastas Jovanović*. Iz zbirke *Ivana Kukuljuevića Sakcinskog*, danas u *Hrvatskome povijesnome muzeju*. Foto: *Fototeka HPM-a*.

u. U HPM-u se nalaze dva portreta pomorskih kapetana iz 18. stoljeća koja se pojavljuju na dva njemačka i jednom hrvatskom popisu: portret *Andrije Šilopića*¹³, nabavljen u Kotoru i portret *Matije Matikole*¹⁴, nabavljen u Perastu.

U Zagrebu je Kukuljević nabavio niz djela Vjekoslava Karasa (1821.-1858.), prvoga školovanoga hrvatskoga slikara. Na datiranom njemačkom popisu od broja 69. do broja 75. navedena su sljedeća Karasova djela: *Prizor iz Napulja*, *Slovenski mladi seljak*, *Talijanske maškare*, *Djevojka iz Napulja na bunaru* (danas u zbirci slika HPM-a), *Gaetano - rimski prosjak*, *Napuljski prosjak* i *Rimska seljanka* (u zbirci slika HPM-a, inventirana kao *Rimska pučanka*). Na jednom od tri njemačka popisa pojavljuje se i akvarel *Rimska seljanka*; moglo bi se raditi o akvarelu danas u HPM-u, pod nazivom *Žena u nošnji iz Campagne*. Na nedatiranom hrvatskom popisu pojavljuju se i potpuno nepoznata Karasova djela: *Bakho s Venerom i genijima*, *Smrt Zvonimira kralja*, *Vilinska kolo*, *Dvije slike staraca*, *Goli dječak napuljski*, *Dvije koze*, i, naposljetku, *Rimska seljanka*¹⁵ (uz koju stoji napomena "velika slika"). Neka od ovih djela vode se kao nestala već niz godina.¹⁶ Intrigira djelo nazvano *Smrt Zvonimira kralja*; očito se radilo o Karasovu bavljenju temom iz daleke hrvatske prošlosti. Budući da se slikari u našim krajevima prije J. F. Muckea (sedamesetih godina prošloga stoljeća) nisu ozbiljnije bavili povijesnim temama iz davnije hrvatske prošlosti, Karas nije imao domaćih uzora u rješavanju takva slikarskog zada-

tka. Uz *Sliku kralja Tomaša*, koju u svojoj monografiji navodi Anka Simić-Bulat, *Smrt Zvonimira kralja* bila bi druga dokumentirana Karasova "povijesna slika". Bilo bi zanimljivo vidjeti i *Dvije koze*, Karasov rijedak izlet u animalizam. Na jednom hrvatskom popisu pojavljuje se i *Djevojka s djetetom*, a na dva njemačka popisa još tri slike: *Alegorijska slika*, *Poprsje nepoznatoga* i *Rimska obitelj* (akvarel). Prve dvije slike nabavljene su u Zagrebu, a posljednja u Rimu.

Kukuljević je skupio i nekoliko djela češkoga slikara Ivana Zaschea (1825.-1863.), koji je na poziv biskupa Haulika došao početkom šezdesetih godina u Zagreb, gdje se zadržao sve do svoje smrti. Zasche je bio dominantna slikarska ličnost Zagreba šezdesetih godina - upravo u vrijeme kada je Kukuljević skupljao veći dio svoje zbirke slika. Prema popisima, Kukuljević je posjedovao *Portret češkoga pjevača*, *Okolicu Save* i djelo zanimljiva (i nejasna) naziva - *Zaboj iz kraljodvorskog rukopisa*.¹⁷

Vjerojatno preko poznanstva sa Slovenцем Janezom Bleiweisom, Kukuljević je svoju zbirku upotpunio i jednim djelom Matevža Langusa (1792.-1855.) - *Portret rimskog prosjaka* (danas u zbirci HPM-a, pod nazivom *Rimski pučanin*).

U Varaždinu je nabavio *Ljubavni par* slikara Alberta Mosesa (1835.-1903.); isti slikar portretirao je 1876. godine Kukuljevića a nešto ranije (oko 1860.) njegovu suprugu Korneliju; oba portreta su u zbirci slika HPM-a.

Djela slikara talijanskih škola Kukuljević je nabavljao iz Galerije Batthyany u

Budimpešti, te u Italiji (Veneciji, Trstu, Rimu). Djela nizozemskih slikarskih škola osim u Galeriji Batthyany kupovao je uglavnom u Beču. Za neka od njih možemo samo nagađati današnje mjesto čuvanja: npr. *Morska obala* nepoznatoga slikara holandske škole možda se danas nalazi u Galeriji starih i novih slika Gradskoga muzeja u Varaždinu¹⁸. Također u istoj galeriji moglo bi biti još i djelo Adriana van Oostadea *Prizor u krčmi*¹⁹, te velika slika *Cvijeće*, također nekoga sjevernjačkoga slikara.²⁰

Kukuljević je skupljao i portrete poznatih povijesnih ličnosti - na popisu se nalaze portreti vojvode *Marlborougha* (portret od Van Eycka, nabavljen u Veneciji), kralja *Matije Korvina*, *Franje Rakoczyja*, *Richarda III.*, engleskoga kralja, te *nekoliko Habsburgovaca*.

U dva od tri njemačka popisa, poseban odjeljak na samom kraju posvećen je "Izuzetno rijetkim djelima poznatih slikara": tu nalazimo na *Portret južnjaka* od Albrehta Dürera, *Dva grijesnika* Lucasa Cranacha iz 1510. godine, *Prizor iz života sv. Josipa* te *Marcusa Curtiusa* od Georga Pentza, *Sv. Hijeronim* od Giuseppea Spagnoletta, *Madonu* od Marcantonia Raimondija, *Madonu s djetetom i sv. Josipom* od Guida Renija.

Na njemačkom popisu koji nije datiran, a naslovljen je "Kunstgegenstände, Antiquitäten und Munzen des Herrn Obergepanns von Kukuljević in Agram" (Umjetnički predmeti, antikviteti i novčići gospodina velikog župana Kukuljevića u Zagrebu) nakon popisa uljanih slika slije-

di popis originalnih crteža, u kojem, su na žalost, samo navedena imena autora: Paolo Veronese, Lazzani, Benedetto Castiglione, P. Liberi, Tofanelli, vitez Lampi, Carlo Lignani, Michel Corneille, Giuseppe Ribiera Spagnoletto, Francesco Braccio, A. F. Vesper, Josef Stern, Rottenberg, Salghetti Drioli, Karas, i starohrvatska minijatura na pergameni iz XV. stoljeća. Pod naslovom Antikviteti navedeni su sumarno rimske starine, bjelokosna rezbarija, srednjovjekovne starine, srebrni lanci, pozlaćena kutija, bez ikakvih podataka.

Novčići i medalje pojavljuju se samo kao naslov, iza njih slijede bakropisi - iz različitih škola, portreti umjetnika.

U zbirci slika i u grafičkoj zbirci Hrvatskoga povijesnog muzeja nalaze se djela koja nisu bila na popisima zbirke slika Ivana Kukuljevića Sackinskoga, no bila su u njegovu posjedu. U muzej su stigla kao poklon Ivana Kukuljevića ili njegove obitelji ili pak otkupom od obitelji Kukuljević.

Portret *Ivana Kukuljevića*²¹ i portret *Kornelije Kukuljević*²², djela varaždinskoga slikara Alberta Mosesa kupljeni su od gđe Hilde Kukuljević 1953. godine. Vrijedna su slikarska djela.

Tri djela nepoznatih pavlinskih slikara iz bivšega pavlinskoga samostana u Križevcima došla su vjerojatno poklonom samoga Kukuljevića u Narodni muzej: *Bl. Matija Eskanel*, *Bl. Kajetan Mlinarić* i *Tri pavlina*²³. Uz njih je darovan i *Sv. Ivan Pustinjak* pavlinskoga slikara Gabrijela Tallera, također iz pavlinskoga samostana u

Križevcima.²³ Kukuljević je Narodnome muzeju darovao i dva izuzetno vrijedna portreta mladih plemića *Adama i Grgura Petho de Gerse*, slikana polovicom 17. stoljeća.

Ne treba zaboraviti ni darove Narodnome muzeju 1851.

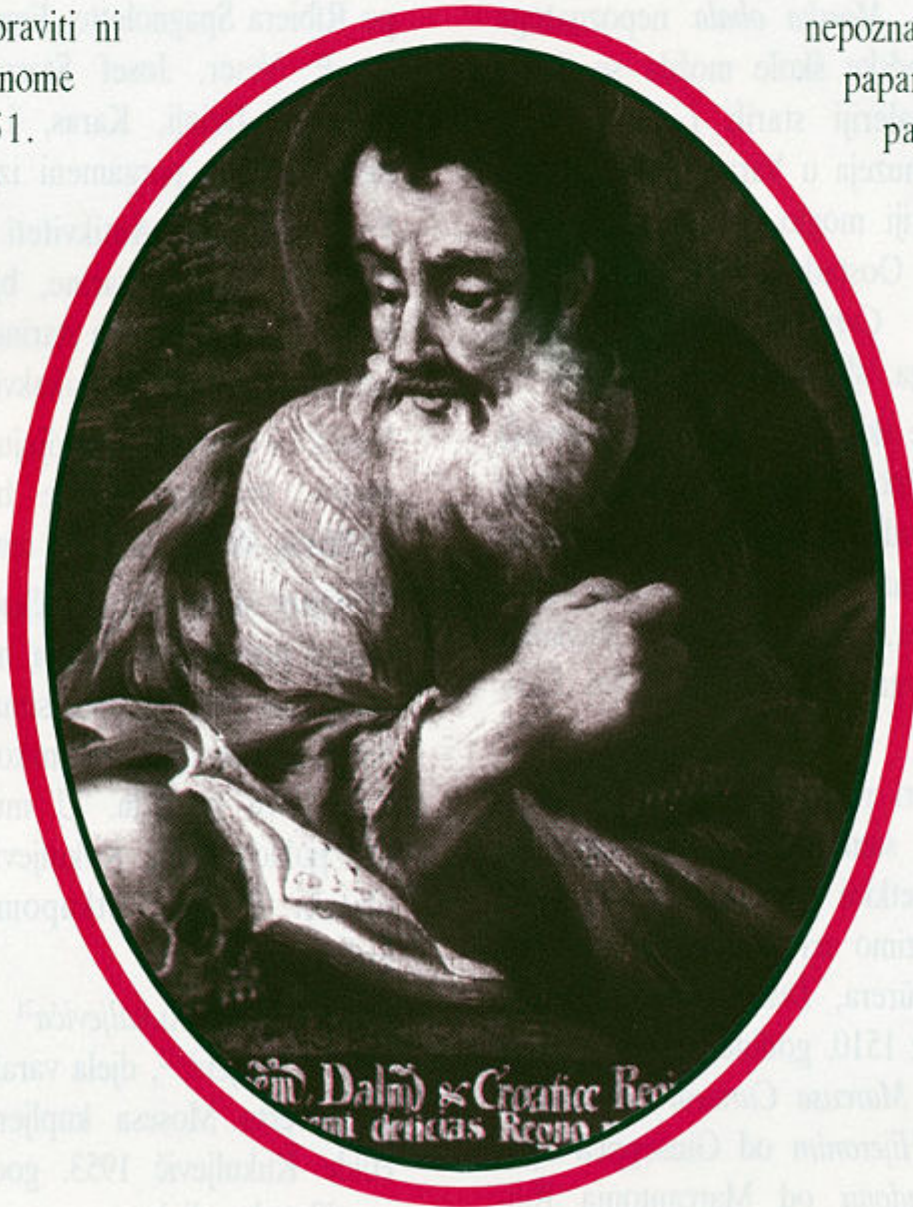
godine: biskup Juraj Haulik upravo na poticaj Ivana Kukuljevića dao je muzeju portrete dobrotvora pavlinskoga samostana u Remetama (*Margareta Anjou, Benedikt I. iz Zollfelda, Ulrik II. Celjski, Miroslav Herkuk de Mi-rogoj, Članovi zagrebačkog kaptola, Sigismund Luksemburški*).

Jedini siguran trag zbirke bakroreza i bakropisa nalazimo u grafičkoj zbirci HPM-a: prof. Ladislav Šaban iz Zagreba daro-

vao je 1968. godine 134 grafička lista iz zbirke svojeg pretka Ivana Kukuljevića Sakcinskoga.

U toj skupini listova nalazi se 80 ilustracija iz nepoznate knjige o papama (poprsja papa), ostala

54 lista prikazuju poprsja umjetnika; to bi bio onaj nepopisani dio zbirke pod naslovom "Bakrorezi" - portreti umjetnika (Lorenzetti, Caravaggio, Kokoljić, Lippi, itd.) i poznatih povijesnih ličnosti (Zrinski, Frankopan, Gabriel Bethlen, Wallenstein,

Sv. Ivan Pustinjak, Gabrijel Taller, druga pol. 18.st. Narodnome muzeju poklonio Ivan Kukuljević Sakcinski, danas u Hrvatskome povijesnome muzeju.

Foto: Fototeka HPM-a.

itd.). Ako je suditi po ovome malom dijelu zbirke grafika koji se očuvao, Kukuljeviću je u prvom redu bilo stalo do prikupljanja grafika bez obzira na

njihovu likovnu vrijednost. Dokumentarni karakter djela bio je u prvom planu.

Zbirka slika i grafika Ivana Kukuljevića Sakcinskoga nastajala je početkom druge polovice 19. stoljeća, ubrzo nakon osnivanja Narodnoga muzeja i ostalih kulturnih ustanova koje će postati nositelji skupljačke djelatnosti na različitim poljima naše kulturne i političke povijesti.

Kukuljevićev kriterij nabave slika bio je dvojak: talijanske i sjevernjačke slikare skupljao je stvarajući međunarodno vrijedan nukleus zbirke, a time i trajnu vrijednost u razmjerima širim od njegove domovine. Od domaćih umjetnika odabrao je one za koje je vjerovao da su već ostavili svoj biljeg u našoj likovnoj povijesti (kao npr. *Klović*, kojem je posvetio dvije knjige) ili ga pak upravo ostavljaju (kao *Zasche*), ili će tek buduća vremena dati svoj sud o njima (*Karas*). Malo je na popisu Kukuljevićeve zbirke slika portreta nepoznatih - možda jedan ili dva (portretne glave staraca). Svaki portret ima svoje ime, iza svakog imena može stajati i povijesni podatak o životu i smrti; upravo ono na čemu se temelje postavke za prikupljanje portretne zbirke jednoga nacionalnoga muzeja. Kukuljevićeva svijest o potrebi prikupljanja baštine rezultirala je stvaranjem impresivne zbirke koja je svojim danas malim poznatim očuvanim dijelom neizmjereno obogatila muzejske zbirke.

Bilješke:

¹ Opširan prikaz života i djela Kukuljevića nalazimo u T. Smičiklas, *Život i djela Ivana Kukuljevića Sakcinskoga*, Rad JA, 1892., knjiga CX., br. 110-111, str. 110-204.

² Iako komisija nije mogla za Akademiju otkupiti Kukuljevićevu zbirku, tadašnji predsjednik Akademije, dr. Franjo Rački već je onda smatrao da bi zbirku trebalo otkupiti, a uz nju još i neke portrete osoba značajnih za našu povijest, pa čak i ako nemaju neku osobitu umjetničku vrijednost, "jer će dotičnome odsjeku u našem muzeju biti i taj zadatak da sastavi galeriju slavnijih muževa u našoj povijesti."

Preuzeto iz M. Schneider, *Portreti 16-18. stoljeća*, Povijesni muzej Hrvatske, katalog muzejskih zbirki XX., Zagreb, 1982., str. 10.

³ T. Smičiklas, n. dj., str. 154.

⁴ T. Smičiklas, n. dj., str. 171.

⁵ Ivan Kukuljević Sakcinski, Jure Glović prozvan Julijo Klovio hrvatski sitnoslikar, Zagreb, 1878., izdanje Matice hrvatske, str. 66.

⁶ *Sto godina Strossmayerove galerije*, katalog izložbe, Zagreb, 1984., str. 97.

⁷ Litografija u zbirci HPM-a, litografirao Anastas Jovanović, tiskao M. Becker, inv. br. HPM/PMH 15394.

⁸ O tome vidjeti M. Schneider, *Portreti 16-18. stoljeća*, Povijesni muzej Hrvatske, katalog muzejskih zbirki XX., Zagreb, 1982., str. 70-71.

⁹ M. Schneider, *Portreti 16-18. stoljeća*, Povijesni muzej Hrvatske, katalog muzejskih zbirki XX., Zagreb, 1982., str. 61-62.

¹⁰ M. Schneider, *Portreti 16-18. stoljeća*, Povijesni muzej Hrvatske, katalog muzejskih zbirki XX., Zagreb, 1982., str. 95-96.

¹¹ M. Schneider, *Portreti 16-18. stoljeća*, Povijesni muzej Hrvatske, katalog muzejskih zbirki XX., Zagreb, 1982., str. 102-103. Katalogiziran je kao portret Ivana Gundulića.

¹² M. Schneider, *Portreti 16-18. stoljeća*, Povijesni muzej Hrvatske, katalog muzejskih zbirki XX., Zagreb, 1982., str. 148-149.

¹³ M. Schneider, Portreti 16-18. stoljeća, Povijesni muzej Hrvatske, katalog muzejskih zbirki XX., Zagreb, 1982., str. 148-149.

¹⁴ M. Schneider, Portreti 16-18. stoljeća, Povijesni muzej Hrvatske, katalog muzejskih zbirki XX., Zagreb, 1982., str. 203-204.

¹⁵ Ne radi se o Rimljanki s lutnjom, danas najpoznatijoj Karasovoj slici, jer je ona došla u Narodni muzej (čiji je sljednik današnji Hrvatski povijesni muzej) još 1847. godine kao dar Nauma Mallina.

¹⁶ U prvoj monografiji slikara Karasa, autorice Anke Simić Bulat, objavljenj 1958. godine, neka djela na Kukuljevićevim popisima navode se kao zagubljena: Neapolitanski tamburaši, Prizor iz rimskih poklada, Gaetano Rimljanin, te više portretnih glava.

¹⁷ Riječ "zaboj" mogla bi označavati i šumski proplanak ili čistinu; prema tome možda se radi o nekom pejzažu.

¹⁸ Galerija starih i novih majstora, Stalni postav starih i novih majstora, Gradski muzej Varaždin, vodič, 1994., str. 20, inv. br. 41.

¹⁹ Ranije navedeni vodič, str. 16.

²⁰ Ranije navedeni vodič, str. 30.

²¹ Znamenja vlasti i časti u Hrvatskoj u 19. stoljeću, katalog izložbe Hrvatskoga povijesnog muzeja, Zagreb, 1993., str. 87-88.

²² M. Schneider, Portreti 1800-1870., Povijesni muzej Hrvatske, katalog muzejskih zbirki IX., Zagreb, 1973., str. 93.

²³ Kultura pavlina u Hrvatskoj, katalog izložbe, Muzej za umjetnost i obrt, Zagreb, 1989., str. 398-400.; M. Bregovac-Pisk, Križevci u likovnim zbirka HPM-a do 1900. godine, vodič izložbe, Križevci, 1993.